

דף שבועי

בס"ד

פרשת וארא, תשפ"ב, מספר 1451

"הם המדברים אל פרעה מלך מצרים"

יאיר ברקאי

עלולים הבריות לייחס לשליחים תכונות אלוקיות. לכן, רשימת היוחסין באה לשלול כל מגמה של יחוס אלוקי למשה ולאהרון, ולהדגיש שהם בני אנוש בלבד העושים את שליחותו של ה'.

באשר לשאלה השנייה שהבאנו, מציע רש"ר הירש את הפתרון הבא:

עוד נועדה רשימת השמות להכחיש אשליה אחרת, היפוכה של הראשונה ומסוכנת לא פחות ממנה. ומטעם זה לא הסתפק הכתוב בשלשלת הייחוס הישיר של משה ואהרן – יעקב, לוי, קהת, משה – אלא מנה גם את השבטים שקדמו ללוי, על צאצאיהם, וכן גם את יתר ענפי לוי. כי עדות הייחוס, עם שקבעה כעובדה את טיבם האנושי של משה ואהרן, עלולה הייתה להצמיח אמונה, כי כל אדם, ללא יוצא מן הכלל, יכשר להיות נביא...

ובכן גם אשליה מסוכנת זו הושמה לאל על ידי רשימה משפחתית זו... אילו רצה הקדוש ברוך הוא לבחור במי שיזדמן אליו ראשונה, היו שבטים אחרים, מלבד לוי, נאותים לקבל שליחותו... אולם הקדוש ברוך הוא בוחר לו את הראויים והמשובחים ביותר להיות שלוחיו עושי דברו, ולא יקרא לאדם אלא אם הגיע לרום מעלת האדם...

אם כן, למרות היות השבטים ראובן ושמעון קודמים ללוי, לא נמצא בהם מי שראוי לשליחות ההנהגה של גאולת ישראל ממצרים. אך מדוע נבחר דווקא משה משבט לוי? על כך משיב רש"ר הירש, תוך שהוא מתמקד בדמותו של איש-לוי:

הבה נמחיש לעצמנו את הגיגיו ורגשותיו, את אומץ ליבו העז והלוהט במילוי חובה, כאשר בתקופה של אימה וחרדה השיב את איש-לוי אל בת לוי. ונמחיש לעצמנו את מועקת החרדה אופפת התקווה, ואת זיק התקווה מנצנץ מתוך פחד, ואת ההכנעה הגמורה שבה הפקידה

הצגת הבעיה

הפרשה הקודמת מסתיימת בפסוק:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תֵרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפָרְעֹה כִּי בִיד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׁם מֵאֶרְצוֹ (שמ' ו:א).

ניתן היה לשער בעקבות דברים אלה, שאין עוד צורך בשליחות משה, משום שהיא לא השיגה את התוצאות המצופות. לפיכך פרשתנו נפתחת בהתגלות ה' למשה, והפעם בשמו המפורש, והוא מודיע לו על חידוש שליחותו. מטרת השליחות הפעם כפולה: האחת – לבשר לעם ישראל על גילוי השם המפורש, והשנייה – לבשר על הגאולה הקרובה. ה"מפגש" בין ה' ומשה ואהרון מסתיים בפרק ו' פסוק יג, ובהמשך הפרשה יש תיאור של שבע המכות הראשונות.

בין שני חלקי הפרשה מופיעה רשימת היוחסין של השבטים ראובן, שמעון ולוי (שמ' ו:יד-כז). לכאורה, מיקום הרשימה הזו אינו מובן. לא זו אף זו – מדוע הרשימה כוללת רק את שלושת השבטים הראשונים?

יישוב הבעיה

רש"ר הירש מעלה בפירושו על אתר את השאלות ומשיב:

עד הנה נכשלו מאמציהם של משה ואהרן לחלוטין. ואלמלא דברים שאירעו אחרי כן, לא הייתה נחוצה הוכחה כה מדויקת לייחוסם ולקרבת משפחתם. אולם מעתה תחל שליחותם עטורת הניצחון, שליחות אשר כמוה לא מילא עוד בן-תמותה לפנייהם, ואחריהם לא ימלא. מעתה נודעה חשיבות יתירה לעריכת רשימה מדויקת של ייחוסם וקרבתם, כדי להעיד בזאת לכל הדורות כי רגיל ואנושי הוא מקור מחצבתם, ורגיל ואנושי הוא טבע ברייתם.

כלומר, מכיוון שמעתה תכלול שליחות משה

* ד"ר יאיר ברקאי הינו ראש מכללת ליפשיץ לשעבר.
** דבר תורה זה נכתב לכבוד נכדתנו קרן במלאות לה ח"י שנים.

לעומתו, פרעה מייצג את תכונת הגאווה, כפי שמעיד עליו הנביא יחזקאל (כט:ג): "זה אמר א- דני ה' הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתיני".

מלבי"ם מפרש את הפסוק בצורה נועזת: המצרים היו מאמינים שהיאור נילוס הוא קדוש, ושהתנינים הגדולים שבו יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור, והמשיל אליו את פרעה.³

פרעה, נציגו של הרשע והכפירה בעולם ("לי יארי ואני עשיתיני"), מוציא את עצמו מן ההוויה המושגחת והנבראת ורואה את עצמו כאל בורא. לכן הוא אינו מוכן להכיר בשלטון ה'.⁴

הפסוק בתהלים: "מעודד ענוים ה' משפיל רשעים עדי ארץ" (קמז:ו) מציג אף הוא את הענווים בניגוד לרשעים, בעלי הגאווה.⁵

סיכום

- רשימת היוחסין המופיעה בין שני חלקי הפרשה מציפה רעיונות יסוד ביהדות:
- למנוע ייחוס תכונות לא אנושיות למשה ואהרון, העלולות להופיע בעם בעקבות מכות מצרים.
 - להבליט את רשעותו של פרעה בעל הגאווה המייחס לעצמו תכונות אל-בורא.
 - להציב מולו את דמותו של משה רבנו הענוי מכל האדם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

יוכבד את עצמה בידי ה', עת הייתה אם למשה. או אז נדע לשער מה השפעה נודעה לרגשות האם אלה על האיש (משה), אשר מרגלית טובה אחת עתידה לפאר את אופיו, ולהכשירו במיוחד לשליחותו הנעלה: היא מידת הענווה.

נמצאנו למדים כי מקור תכונותיו של משה בהוריו, ומהם קיבלם בירושה ושיכללם עד לדרגה העילאית. במיוחד מדובר במידת הענווה, שמשה רבנו משמש לה דוגמה המייצגת אותה במיטבה יותר מכל אדם אחר, כפי שמעיד עליו הקב"ה:

והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במ' יב:ג).

משה ופרעה כמייצגי תכונות אמוניות הפוכות הצבנו את משה כמייצג של תכונת הענווה עלי אדמות. זוהי תכונה נעלה שריב"ל העמידה בראש סולם הערכים שאליו האדם צריך לשאוף: "דא"ר יהושע בן לוי: ענוה גדולה מכול".¹

הענווה מכשירה את האדם לקבל עליו עול מלכות שמיים ויראת ה', ובמקביל מנתבת אותו ליישום מירבי של יחסי אנוש, כדברי המשורר:

יהי חלקי עמכם/חיים נחמן ביאליק?
יהי חלקי עמכם, ענוי עולם, אלמי נפש,
רקמי חיים בסתר, צנועי הגות ועלילה,
חלמים נעלמים, ממעטי דברים ומרבי תפארת;
גנוזה חמדת רוחכם בתוככם כפנינה בקרקע
מים,

וסגולותיכם, כגרגרי יער, בחביון צללים תפרינה.
לבבכם – היכל הקדש, ושפתיכם – שעריו
הסגורים,

שועים – ולא הגד לכם, נגידי רוח – ובל-
דעתם,

אמני השתיקה היפה וכהני דממת א-להים.

אכן למודי החרש אתם וחדלי קול ודברים,
פיכם לא-יביע גדלות וכפכם לא-תיצר רמות,
יגועו מאוייכם בלבכם וגעגועיכם בחיקכם יכלו,
לא-יד לכם במערכות חוזים ולא-נחלה בבתי
משפית,

עירי רמות תחתיו צעדכם ללא הד ורשם,
ואולם חייכם – מיטב חזיונכם,

ותפארתכם – עצם היותכם;

אתם השומרים הנאמנים לצלם א-להים
בעולם!

(תרע"ה, אב, ביער מאלין.)

3 על 'התנינים הגדולים' במדרשי חז"ל, עיינו במאמרו של רוזנסון י': "התנינים הגדולים ובעיית האוולוציה", מגדים ה (ניסן תשמ"ח), עמ' 58-68.
4 אזכיר שנית את דברי הרמב"ן (באיגרתו לבנו) על הגאה: "מתפאר הוא בלבוש שמיים".
5 עיינו בפירוש אלשיך על הפסוק.

1 וכן הרמב"ן באגרתו לבנו: "וכאשר תנצל מן הכעס תעלה על לבך מידת הענווה שהיא מדה טובה מכל המידות הטובות".
2 ביאליק חיים נחמן, השירים, תל-אביב 2004, עמ' 415.